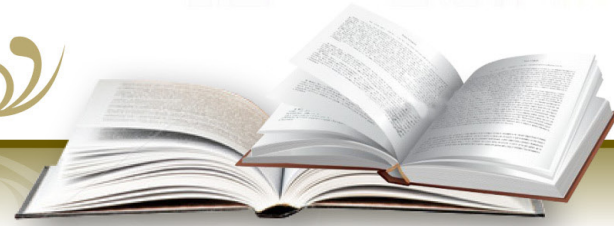

תורה והוראה

45

פרשת תרומה תשע"א

קוראים יקרים!

פרשתנו, פרשת תרומה, פותחת את עיסוק התורה בבניין המשכן, כנאמר: "ועשו לי מקדש, ושכנתי בתוכם". בציווי התורה על הקמת המשכן, מלמדת אותנו התורה סוד נפלא במהות בריאת העולם והאדם: אם כי האדם הוא יצור גשמי, נמוך קומה, קצר שנים, ופחות ערך, הרי שחונן בכוחות נפלאים, עד שיכול ליצור, במו ידיו, מקום להשראת השכינה. דבר פלאי זה, הנלמד מפסוקי הפרשה, מתקיים עד היום, וכמו שדרשו חז"ל (הובא ב"נפש החיים"), "ושכנתי בתוכם, בלב כל אחד ואחד". גם בהעדר המקדש הפיזי, ביכולתנו להכין לבורא ית' מקום בלבנו, שיכול להשרות את שכינתו בקרבנו. את תפקיד נעלה זה אנו מקיימים במה שדבקים אנו בתורה, במצוות הבורא ית' ובתיקון האדם -- ויה"ר שנזכה למידה זו של "ושכנתי בתוכם".

במאמר השבוע נעסוק בהלכות הכותל המערבי, "שריד בית מקדשנו", בתפילה שנזכה בקרוב לבנין ירושלים וחזרת השכינה לציון.

חדש! שאלות מהאתר

פותחים מדור חדש: שאלות מהאתר. נציג לקורא מבט "פנימי" ומרתק בתוך עולם השו"ת: שאלות ותשובות מתוך מאגר גדול של שאלות שמתקבלות ונענות מידי שבוע ושבוע. כאן תמצאו שאלות מאלפות וגם אקטואליות, עם תשובות בהירות ומנומקות. תענוג של תורה!

הכותל המערבי הינו מקום מוכר למיליוני אנשים. על אף שאנו מבקרים ומכירים את הכותל, רובנו איננו מכירים את הדינים ההלכתיים הנוגעים לכותל, או אפילו את המבנה הפיסי של שריד בית מקדשנו. האם הכותל הוא שריד לעזרה, או להר הבית? האם מותר לאדם טמא להתקרב לכותל? האם מותר להכניס אצבעות (או פתקים) בין אבני הכותל, והאם מותר ליהנות מאבני הכותל? על שאלות אלו, ועוד, נדון במאמר השבועי

הלכות הכותל המערבי

פרשת השבוע מתארת את השלבים הראשונים של הקמת המשכן – גיוס התרומות מבני ישראל לצורך המשכן, וציוויים מפורטים על יצירת המשכן וכל כליו. הציווי הכללי על הקמת המשכן (שמות כה, ח), "ועשו לי מקדש, ושכנתי בתוכם", מזכיר את בית המקדש, שהחליף את המשכן בזמן מלכות שלמה המלך. רבנו בחיי מסביר שהמשכן אף הוא מכונה "מקדש" משום שגם הוא נבנה דוגמת בית המקדש של מעלה.

נצל את ההזדמנות לדון בנושא שרבים חושבים עליו, אך מעטים טורחים לבררו: המעמד ההלכתי של "שריד בית מקדשנו", הכותל המערבי.

הכותל המערבי - כותל בית המקדש

אמרו חז"ל במדרש (במדבר רבה יא, ב; שיר השירים ב, כו, ועוד): "הנה זה עומד אחר כתלנו", אחר כותל מערבי של בית המקדש. למה? שנשבע לו הקב"ה שאינו חרב לעולם". מדברי חז"ל משמע שהכותל המערבי אותו אנו רואים היום הוא מכותלי בית המקדש, דהיינו כותלי העזרה (לא מכותלי הר הבית, שלכאורה אין לקרותם בשם "בית המקדש").

על דרך זו מבואר בזה"ק (שמות ה, ב): "אמר ר": לעולם לא זזה שכינתא מכותלא דמערבא דמקדשא, דכתיב, 'הנה זה עומד אחר כתלנו'. וכך נראה מדברי חז"ל בתנא דבי אליהו (פרק ל): "ושוב פעם אחת נכנס ר' נתן לביהמ"ק ומצאו חרב, וכותל אחד עומד. אמר: מה טיבו של כותל זה...".

אכן, יש שנקטו שהכותל המערבי הוא מיסוד חומת העזרה, כמבואר שרדב"ז (ח"ב, סימן תרמח ו-תרצא), וחיי אדם (שערי צדק, משפטי ארץ פרק יא, אות ח), וראה בכבוד הלבנון (תרכ"ג) שהובא כן בשם הרב צבי הירש קלישר (שאמר שהוא כותל העזרה) ובשם הרב דוד פרידמן (שאמר שהוא מהחיל). כך הרידב"ז, בבואו בפעם הראשונה לכותל המערבי, לא רצה לגשת אל הכותל, מתוך החשש שהוא כותל העזרה, כמו שהעלה בתשובותיו (סימן לח).

הכותל המערבי, ואין מעורר על כך משום איסור טומאה (והעיר בכך על דברי הרדב"ז, וראה להלן). וכבר האריך בהוכחות בעניין זה בשו"ת יביע אומר (ח"ה, יו"ד, סימן כז), וכתב באופן נחרץ שאין הכותל שריד העזרה, אלא שריד כותל הר הבית.

גישת טמאים לרחבת כותל המערבי

ההשלכה הראשונה והחשובה ביותר לשאלת זיהוי הכותל היא היתר טמאים – זבים, זבות, נדות וטבול יום – לגשת לרחבת הכותל המערבי. שנינו במשנה (כלים, פרק א, משנה ח) שהר הבית מקודש מכל ירושלים בזה שאין נכנסים בו זבים וזבות, נשים נדות וילדות. אם הכותל המערבי שרואים היום הוא מכותלי העזרה, הרי שהמקום הסמוך לו הוא משטח הר הבית, ואסור לטמאים הנ"ל להיכנס שם. לעומת זאת, אם הכותל אינו כותל העזרה, אלא מכותלי הר הבית, אזי גם לטמאים הנ"ל מותר להיות שם.

כפי שכבר הבאנו, מחשש זה נזהר הגאון רידב"ז מלהתקרב לרחבת הכותל, שמא מדובר בכותל העזרה, ואסור לטמאים להיכנס שם. אולם, דחה הרב יחיאל מיכל טוקצינסקי שיטה זו, וכאמור, כך מסיק הרב עובדיה יוסף בשו"ת יביע אומר הנ"ל, "שהדבר ברור להתיר לגשת לכותל המערבי אף למי שטומאה יוצאת מגופו, בלי טבילה, כאשר פשט המנהג, ומנהג ישראל תורה הוא", וסיים: "וכל המחמיר בזה להימנע מלגשת אל הכותל בגלל סיבת טומאה היוצאת מגופו אינו אלא מהמתמיהין".

תחיבת ידיים לפרצות שיש ב'כותל המערבי'

גם לדעת הסוברים שהכותל המערבי הוא שריד מחומת הר הבית, דנו הפוסקים האם מותר לתחוב ידיים לפרצות הקיימות בכותל המערבי. זאת על פי המבואר בסוגיית הגמרא בזבחים (לב, ב): "אמר עולה אמר ריש לקיש, טמא שהכניס ידו לפני לוקה, שנאמר, בכל קדש לא תגע וגו', מקיש ביאה לנגיעה: מה נגיעה במקצת שמה נגיעה, אף ביאה המקצת שמה ביאה". כלומר, אסור לטמא להיכנס לתחום הר הבית, ואפילו "במקצת", דהיינו בחלק מגופו. באיסור ביאה במקצת נחלקו ראשונים אם מדובר באיסור תורה או באיסור דרבנן: לדעת הרמב"ם (הלכות ביאת מקדש, פרק ג, הלכה יח) הדבר אסור מדרבנן, ואילו לדעת הראב"ד יש בכך איסור תורה.

אם לעובי חומת הר הבית יש דין קדושת הר הבית, לכאורה יהיה איסור על לטמאים לתחוב את ידיהם לפרצות שבעובי הכותל המערבי, מדין "ביאה במקצת" שאסורה.

בשאלה זו דן בספר משכנות לאביר יעקב (הרב יהושע מעשיל) <<

לצורך בירור העניין, נציין כמה נתונים על הכותל, כפי המציאות כיום: גובה הכותל כיום, הנראה מעל פני האדמה, הוא קרוב ל-91 מטר, ומספר נדבכיו 92. אלו נבנו בחמש תקופות שונות: (1) הנדבכים התחתונים (7), שאבניהן מפוצלות בקצותיהם, הן מתקופת דוד ושלמה לפי שיטה אחת, ומתקופת בית שני לדעת רוב החוקרים. גובהה של כל אבן מחמשת הנדבכים הללו היא קצת יותר ממטר, וגובה חמשת הנדבכים הללו יחדיו מגיע ל-8 מטר. (2) עליהם, ארבעה נדבכים, מאבנים חלקות בלתי מפוצלות, מתקופה יותר מאוחרת, בגובה כולל של 08.5 מטר. (3) על אחד-עשר הנדבכים הנ"ל, עוד ארבעה נדבכים נבנו בתקופה מאוחרת, המיוחסת לפי כמה דעות לתקופת אנדרינוס, אשר יחדיו מוסיפים גובה של 02.2 מטר. (4) אחד עשר נדבכים הוספו בתקופה מאוחרת יותר, ויש אומרים בתקופת סולטן סולימן, אשר גובהם הכולל כ-4 מטר. (5) בשנת תרפ"ד הוסיפו הערבים עוד שלשה נדבכים, בגובה קרוב למטר.

כל הנדבכים והמידות שהובאו לעיל מתייחסים לגובה הכותל בחלקו הגלוי, אך רובו הגדול של הכותל צפון מתחת לאדמה, ושם ספונים עוד 71 נדבכים, מאותם אבנים גדולות של תקופה ראשונה. גם אורכו של הכותל ארוך הרבה מה-85 מטר שאליו באים אנו להשתטח לפניו, והוא ממשיך לאורך רב הן לצד צפון והן לצד דרום.

בחפירות נרחבות שנערכו באזור הכותל, התגלה שאורכו המקורי של הכותל היה 884 מטרים, וגובהו יותר מארבעים מטרים; כיום, רוב הכותל מובנה לתוך בתים וחצרות ערביים, וחלקו הגדול מתחת לאדמה. מידות אלו אינן תואמות את מידות העזרה, ומוכיחות שאין הכותל "שריד בית מקדשנו" כפשוטו, כלומר, כותל העזרה, אלא שריד כותל הר הבית. בנוסף, הכותל יסודו בסלע, ואילו מתחת לעזרה היו 'מחילות' ו'כיפין'. מכאן, ומעוד כמה הוכחות, נראה שלא מדובר על כותל העזרה, אלא על כותל הר הבית.

וכך נקט כדבר פשוט בספר כפתור ופרח (רב אשתורי הפרחי, מרבותינו הראשונים, פרק ו), ובספר "עיר הקודש והמקדש" (הרב יחיאל מיכל טוקצינסקי, ח"ד, פרק ב) כתב שכך "פשוט וברור", וביאר שמה שטעו בכך קדמונים הוא משום לשונות חז"ל הנ"ל, אבל האמת הברורה אינה כן, אלא הכותל הוא כותל הר הבית ולא כותל העזרה או החיל.

ועל דרך זו נקטו בשו"ת אבני נזר (יו"ד, סימן תנ), בשו"ת בנין ציון (ח"א, סימן ב), ובשו"ת ציץ אליעזר (ח"י, סימן א). ובשו"ת הר צבי (יו"ד, דף רעא ע"ב) העיר שהרי נהוג מדורי דורות לבוא להתפלל לפני

גלבשטיין, חלק ב, פרק א, סימן א), ולאחר דיון בקדושת הר הבית מסיק שם לאיסור (וכתב שהוא איסור תורה), והביא שכן הייתה דעתו של המהרי"ל דיסקין (גאב"ד בריסק, שגר אז בירושלים), שאף נחרד לשמוע על כך שישנם אנשים המכניסים פיסות בגדים בין פרצות הכותל¹.

אמנם באבני נזר הנ"ל כתב שאין קדושה בחומת הר הבית, משום שהר הבית נתקדשה רק בהליכת בית דין, ובית דין לא הלכו במקום החומה, ולכן עובי חומת הר הבית לא נתקדש, ומותר להכניס שם ידי. וכן כתב הרב שלמה זלמן אויערבאך (שו"ת מנחת שלמה, ח"ג, סימן קס) שלפי דברי הרמב"ם שאיסור ביאה במקצת הוא איסור דרבנן, לא גזרו רבנן אלא כאשר ראוי גם לבוא לידי איסור תורה של ביאת כל הגוף, ואילו בחורים קטנים, שלא שייך לבוא לביאת כל גופו, לא נאמר איסור דרבנן כלל. ויתרה מזו, בספר מסעות ישראל (מאמר יום ב) הביא בשם בעל "מנחת אלעזר" שמקובל בידו שהאור החיים הקדוש נתן פתק לאחד שיטמנהו בכותל.

וראה בעניין זה גם בספר מועדים וזמנים (הרב משה שטרנבוך, ח"ה, סימן שנ) שכתב להעיר על דברי ה"אבני נזר", וביאר שחומת הר הבית נתקדשה גם בלי הילוך בית דין (משום שהר הבית מהווה סניף לעזרה, וקדושתו תלויה בקדושת העזרה), ולכן באמת יחול עליו איסור של ביאה במקצת. וכך באורחות רבינו (ח"א, עמוד שיט) הביא שבעל הקהילות יעקב (ה'סטייפלר') לא הכניס אצבעותיו בחורים שבכותל, ומביא עוד בשם הרב חיים קנייבסקי שהחזו"א אמר לו שיזהר שלא יכניס אצבעותיו, והוסיף בשם הבעל קהילות יעקב שאם טבל באותו היום במקווה שוב לא יהיה בכך חשש איסור.

הנאה ומעילה מהכותל המערבי

דיון נוסף שמן הצורך לדון בו הוא איסור הנאה מאבני הכותל: האם מותר ליהנות מהצל של הכותל המערבי? האם מותר להניח עליו חפצים, כגון סידורי תפילה, לתלות עליו דברים על זיזים התחובים בו, או ליהנות בקיץ ממגע הקר של אבניו?

בספר משכנות לאביר יעקב הנ"ל הביא מדברי מהרי"ל דיסקין שבנוגע לאיסור מעילה, אין איסור ליהנות מאבני הכותל, משום שיצאו לחולין. יסוד זה מתבאר מדברי הגמרא (ע"ז דף נב, ב), שם למדנו שאבני המזבח ששקצו היוונים, וכן מטבעות של הקדש שנפלו בידם, יצאו לחולין, כפי שנלמד מלשון הכתוב "באו פריצים וחללוה". לדעת

1 אך מאידך, בספר הר הקודש הביא בשם מהרי"ל דיסקין שדעתו היה להתיר, וכך הביא שם מדברי בעל התורת חסד, אב"ד לובלין.

מהרי"ל דיסקין הנ"ל, כך גם אבני הכותל יצאו לחולין במה שנפלו ביד המחריבים, ושוב אין בהן קדושה לעניין איסור מעילה, ומותר ליהנות מהן.

אך בספר מועדים וזמנים הנ"ל נקט שכיון שאבני הכותל מחוברות הן לקרקע, שוב לא נתחלל הכותל בביאת הפריצים, ויהיה בו איסור מעילה. ועוד העלה סברא מחודשת, שאפילו אם נאמר שהמקדש יצא לחולין בביאת פריצי עכו"ם, זוהי הלכה מיוחדת כל עוד המקדש מצוי בשליטת האויבים, אך ברגע שחזר לשליטת ישראל (כפי שהיא בימינו), הרי שהוא עומד בקדושתו ומועלים באבני הכותל, ולכן: "אף שבעוונותינו הרבים השולטים בו היום אינם מכירים גודל קדושת המקום, שברשותם אלפים נכנסים אפילו לקדשי קדשים ר"ל, מכל מקום לא משקצים ח"ו אבני הכותל להורסם, ואינם מחללים בזה אבני המקום, וראוי לחוש להחמיר שאבני הכותל המערבי חזרו לקדושתן מעיקרא, וגם היום אסור ליהנות מהאבנים".

וכן נקט באגרות משה (יו"ד, ח"ד, סימן סג), וביאר שאין לומר שיצאו אבני הכותל לחולין, כי מאחר ונדרש מפסוקי התורה שאין הכותל המערבי חרב לעולם, וגם שיש על כך שבועה, הרי ש"לא נעשה כותל זה ברשות הפריצים, ולא נתחלל בביאתן". בנוסף, כתב לבאר שרק אותם כלים ששקצו, או שלקחו לעצמם, יוצאים לחולין, ואילו אבני הכותל לעולם לא יצאו לחולין. בשל כך, מתריע הרב משה פיינשטיין על העוון הפלילי שבנטילת אבנים מהכותל המערבי ל"מזכרת". מלבד איסור המעילה שיש בזה, הרי שגם עובר באיסור לאו של "לא תעשון כן" שנאמר על הנותץ אבן מן ההיכל ומן המזבח והעזרות, שנאמר גם בנתיצת עזרות הר הבית.

ועל דרך זו הוסיף בשו"ת שערי ציון (סימן ז), שבנוסף לכך יש איסור של "את מקדשי תיראו", במה שנהנה מהכותל המערבי, וראה שם בסימן ג מה שכתב בעניין אופן עשיית שיפוצים בכותל המערבי².

בספר מועדים וזמנים הנ"ל הביא (בהערה) שהמהרי"ל דיסקין, למרות שהיה מתגורר סמוך לכותל המערבי, לא ההין ללכת לבקר בו, מחשש שמא לא יחזיק מעמד מרוב ההתרגשות בבואו למקום. ומכאן מוסר השכל עד כמה יש לנו להתרגש ולהודות להשי"ת על כך ששריד בית מקדשנו חזר לידי יהודים, ויכולים אנו לבקר ללא מפריע.

ויה"ד שיבנה בית המקדש במהרה בימנו, ותן חלקנו בתורתך, ושם נעבדך ביראה כימי עולם וכשנים קדמוניות.

2 וראה בכך באריכות בשו"ת שמוע שלמה, ח"ד, יו"ד, סימן טז.

לתבוע מחברה סלולרית פיצויים עונשיים

שאלה:

מנוי בחברה סלולרית ששלח לחברה בקשה בכתב לנתק את הקו. לפי חוק הגנת הצרכן החברה חייבת לעשות כן. אם לא עשתה כן, האם יכול לתבוע את החברה בסך 000,01 ש"ח פיצויים ללא נזק (פיצויים עונשיים אף שבפועל לא נגרם לו שום נזק) והאם רשאי לתבוע את החברה בבית משפט אזרחי?

תשובה:

המנוי רשאי לתבוע את החברה והחברה חייבת לשלם פיצויים אלו אף לפי דין תורה וגם אם התביעה הייתה נידונה בבית דין, בית הדין היה מחייב אותה לפי החוק. בעניין אם צריך להקדים לתבוע חברה גדולה בבית דין לפני שתובעים אותה בבית משפט אזרחי, נחלקו דיני זמנינו. והרוצה להקל יש לו על מי לסמוך וכן המנהג.

נימוקים:

משרד התקשורת מעניק רשיון לחברה סלולרית בתנאים מסוימים. תנאים אלו תקפים גם לפי דין תורה, לא רק מצד דינא דמלכותא, אלא מאחר והתדרים האלחוטניים הם משאבים מוגבלים, החברות הסלולריות הן הראשונות שידרשו ממשרד התקשורת לפקח שלא יהיו תחנות סלולריות ללא רשיון, שלולא פיקוח זה גם הן לא יוכלו לפעול. כיון שהחברות זקוקות לעזרת המדינה בפיקוח הן גם מתחייבות בכל תנאי הרישיון. לפי תנאי הרישיון סעיף 4 מחוייב בעל הרשיון לכל חוק הקשור במתן שירותים ללקוחות לרבות הקנסות בשל הפרתן והן חלק בלתי נפרד מתנאי הרישיון. תנאי מחייב ככל תנאי שבממון ואף בית דין צריך לפעול לפיו. בענין תביעה בערכאות נגד מי שידוע עליו בוודאות שלא יסכים לדון בבית דין עיין ספר כסף הקדשים (נדפס על גליון שו"ע חו"מ) סי' כו.

צירוף קטן כעשירי למנין

שאלה:

האם במקומות שבהם יש מצוקה של מניין, אפשר לצרף ילד בן 11 וחצי להשלים מניין? או שבמקרים כאלה כאשר יש 9 מתפללים עדיף שיתפללו ביחידות?

תשובה:

מקום שאין שם מנין בכלל רק תשעה אנשים, ואם לא יעשו מנין יתכן שחלק מהציבור לא יתפללו, או שעל ידי שלא יהיה מנין לא ישמעו קדיש וברכו כל השבוע, המיקל לצרף ילד בן 11 וחצי למנין יש לו על מי לסמוך ובלבד שיציאו ספר תורה [עדיף פסול] ויניחו אותו על השולחן והילד יחזיק בעצי חיים [או בארגז הספר] בשעת התפילה. כמו כן יש להקפיד שאת תפילת העמידה יתפלל החזן בקול רם מיד, דהיינו שבשחרית ימתין לאחר אמירת שירה חדשה עד שכל הציבור יגמור תפילת שמונה עשרה, ואז יתחיל את תפילת החזרה [שזו תפילת העמידה הראשונה שלו] וכן לא יאמרו קדישים שאחר שיר של יום ועלינו וקטורת, אלא רק קדיש שבין ישתבח ליוצר, בין שמונה עשרה לאשרי, ובין ובא לציון לסיים התפילה. כתבו הפוסקים שמנהג הספרדים לא להקל בכל ענין, ואפילו אם על ידי כך לא יוכלו לשמוע כל השבוע קדיש וברכו. במקרה שבדרך כלל יש מנין אך לפעמים ישנם ימים שלא מתקבץ מנין, אין להקל בשום אופן, ויתפללו ביחידות.

שו"ע או"ח סי' נה ס"ד הביא שיש מתירים לצרף קטן, בן שש ואילך שידוע למי מתפללים, למנין וסיים השו"ע "ולא נראים דבריהם לגדולי הפוסקים", אולם הרמ"א כתב על כך שיש נוהגים להקל בשעת הדחק לצרף קטן שיש בידו חומש [והכוונה חומש העשוי בגלילה כמו ספר תורה], ובמג"א כתב שנהגו להקל בזה בשעת הדחק, והובא להלכה בשו"ע הרב (סי' נה ס"ה), ובמשנ"ב הביא דעה זו וסיים שהרבה אחרונים חלקו ע"ז, אולם מצינו כמה מגדולי הפוסקים שפסקו כן הלכה למעשה, כמ"ש בדעת תורה למהרש"ם (סי' נה וכו"כ בהגהותיו לארחות חיים ספינקא, סי' נה סק"ח) ובשו"ת שלו (מהרש"ם ח"ג סי' קסב) ובאפיקי מגינים (סי' נה ס"ק יז), וכן העלו בשו"ת דודאי השדה (סי' ס) ושו"ת אגרות משה (או"ח ח"ב סי' יח) ושו"ת חלקת יעקב (או"ח סי' כח), ומדברי כל הפוסקים מבואר שדווקא באופן שיתבטלו תמיד מאמירת קדיש וקדושה אבל אם זה רק לפעמים אין להקל, וכמ"ש באפיקי מגינים שם, ובשו"ת דודאי השדה ואגרות משה הנ"ל.

וכיון שדעת רוב הפוסקים המתירים הוא דווקא באופן שאוחז חומש בידו, אין להקל בזה בלא חומש דהיינו חומש גלול כמ"ש הפוסקים, ואם כי בשו"ת דודאי השדה וחלקת יעקב הקילו בלא זה, מ"מ בשו"ת אג"מ כתב שאין להקל בזה רק אם מחזיק עכ"פ את הספר תורה בעצי חיים אפילו אם הוא על השולחן, ועדיף בס"ת פסול שלא יהיה גנאי לס"ת להוציאו.

ואמנם דעת רוב הפוסקים להחמיר בזה כמו שנראה מדברי המשנ"ב (שם) וערוך השולחן (סי' נה ס"ה) והנצי"ב בשו"ת משיב דבר (ח"א סי' ט) וכן הוא ביצועות יעקב (סי' נה סק"ג) ועוד רבים עי' ארח"ח (שם) שהביא בזה וכן בכף החיים (ס"ק מב).

ומנהג הספרדים היה שלא לצרף קטן כלל למנין, כמ"ש בשו"ת פקודת אליעזר (סי' ה) וכן נראה דעת הגר"ח פלאגי (יפה ללב סי' נה ס"ק ג), ושו"ת אור לציון (ח"ב פרק ה ס"ד), ושו"ת יביע אומר (ח"ד או"ח סי' ט), אולם כבר הביא שם שדעת שו"ת יין הטוב (למהר"י נסים או"ח סי' כח) שיש לסמוך אף למנהג הספרדים בשעת הדחק.

התקנת מנגנון מכני לתריסים למניעת חילול שבת - על חשבון הקבלן או הדיירים?

קבלן בנין הבונה בנין דירות ומתקין בו פתחים/תריסים חשמליים למרפסות ו/או לגינות הצמודות לדירות הגן ללא אפשרות פתיחה מכנית (שתמנע חלול שבת) רוב האוכלוסיה בפרויקט אינה דתית אך קיימים גם דיירים השומרים תורה ומצוות ו/או שומרי שבת. האם הקבלן מחוייב להתקין תוספת של אפשרות פתיחה מכנית על חשבוננו למניעת חילול שבת בכל הדירות? או לחלופין להתקין על חשבוננו רק לדיירים שמבקשים זאת במפורש (הדיירים שומרי השבת)? או שמי שדורש זאת יש לתת לו את האפשרות להוסיף מנגנון מכני על חשבוננו בתוספת תשלום? (כמובן שישנם אנשים שלא יתקינו מנגנון מכני אם יידרשו לתשלום נוסף!)

מצד איסור שבת לא מוטל על הקבלן להתקין מנגנון מכני, שהרי אפשרי שלא לפתוח ולסגור את התריסים בשבת רק בחול, ואין איסור להכשיל בעבירה כשמוכרים דבר שניתן להשתמש בו גם בהיתר. בייחוד שהתקנת מנגנון מכני לא תמנע חילול שבת מאלו שאינם שומרי תו"מ, כיון שהם ממילא ישתמשו בחשמלי.

מצד דיני ממונות, בהנחה שהקבלן כתב בהסכם המכר שיתקין תריסים חשמליים ולא פירט אם יתקין גם מנגנון מכני. לכאורה אינו מחוייב להתקין מנגנון מכני, אף לאלו ששומרים תו"מ, כיון שאינם מוכרחים לפתוח ולסגור את התריסים בשבת. אבל אם מקובל בין הקבלנים שמתקינים תריסים חשמליים לדירות בשכונות מעורבות, להתקין גם מנגנון מכני, עליו לעשות כן, כיון שבמקח וממכר המנהג קובע.

אם לא נכתב בהסכם המכר שיתקין תריסים חשמליים, והקבלן עושה זאת מיזמתו, הדיירים רשאים לדרוש ממנו להתקין מנגנון מכני, או לחלופין להתקין תריסים רגילים, בטענה שלא הסכימו על תריסים שלא יהיו רשאים לפתוח אותם בשבת.

לענין איסור שבת, עיין שו"ת אגרות משה או"ח ח"ב סי' סב ויו"ד ח"א סי' עב שמתיר למכור מוצרים חשמליים למחללי שבת, ובפרט בנידון דין שהקבלן התחייב כבר בחוזה על כך, ולא יועיל כלום אם יתקין מנגנון מכני, שהרי מחללי השבת ישתמשו בחשמלי. לענין דיני ממונות נפסק בשו"ע חו"מ סוף סי' רטו שהמנהג הוא הקובע לעניין מה אמור להיות כלול במקח.